Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку

УДК 327.5:341.17(4-672ЄС)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.22127589>**Розвиток спільної політики безпеки та оборони Європейського Союзу
(СПБО) та проблема стратегічної автономії ЄС****Рослонь Домініка Анна Томашівна**

доцент кафедри політології та міжнародних відносин

Національного університету “Львівська політехніка”

вул. С. Бандери 12, Львів, Україна

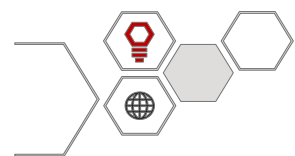
<https://orcid.org/0000-0002-8805-3099>**Прийнято: 19.05.2026 | Опубліковано: 30.05.2026**

Анотація. У статті розглянуто еволюцію Спільної політики безпеки та оборони (СПБО) Європейського Союзу від моменту її інституційного оформлення наприкінці 1990-х років до сучасного етапу, позначеного масштабним переглядом безпекових пріоритетів після повномасштабного вторгнення росії в Україну.

Актуальність теми зумовлена тим, що війна проти України стала перевіркою дієздатності ЄС як самостійної безпекової одиниці та поставила під сумнів реалістичність декларованої з 2016 року концепції стратегічної автономії. Метою дослідження є визначення того, наскільки риторика про стратегічну автономію ЄС у сфері безпеки й оборони підкріплена реальними інституційними та фінансовими змінами станом на середину 2020-х років.

У роботі застосовано історико-порівняльний метод для простеження етапів становлення СПБО, метод контент-аналізу програмних документів ЄС та кількісний аналіз статистичних.

Результати показують, що попри суттєве зростання оборонних видатків держав-членів та розширення програми PESCO до 83 проєктів, більшість

проаналізованих досліджень характеризують стратегічну автономію переважно як інституційно-дискурсивний, а не операційно-військовий феномен.

У статті обговорено розбіжність між фінансовим і риторичним зростанням, з одного боку, та збереженням структурної залежності ЄС від НАТО в питаннях колективної оборони - з іншого. Наукова новизна полягає у поєднанні інституційного аналізу з кількісними емпіричними даними в межах українського наукового дискурсу, що дозволило уточнити межі застосовності терміна «стратегічна автономія» до сфери оборони.

Практичне значення роботи у можливості використання отриманих висновків для аналізу перспектив інтеграції України в оборонні структури ЄС, зокрема участі у програмі PESCO та доступу до Європейського оборонного фонду в контексті майбутнього розширення.

Ключові слова: Спільна оборонна політика, стратегічна автономія, PESCO, оборонний фонд, Стратегічний компас.

The development of the European Union's Common Security and Defence Policy (CSDP) and the problem of EU strategic autonomy

Roslon Dominika Anna Tomashivna

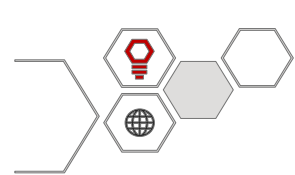
Docent of the Department of Political Science and International Relations

Lviv Polytechnic National University

St. S. Bandery 12, Lviv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-8805-3099>

Abstract. The article examines the evolution of the European Union's Common Security and Defence Policy (CSDP), from its institutional emergence in the late 1990s to the present stage marked by a substantial reassessment of security priorities following Russia's full-scale invasion of Ukraine.

The relevance of the topic stems from the fact that the war against Ukraine has effectively tested the EU's capacity to act as an autonomous security actor and has raised doubts about the feasibility of the strategic autonomy concept that has featured in EU discourse since 2016. The purpose of the study is to determine to what extent the rhetoric surrounding EU strategic autonomy in security and defence is backed by real institutional and financial change as of the mid-2020s. The study applies the historical-comparative method to trace the stages of CSDP formation, content analysis of the EU's programmatic documents, and a quantitative analysis of statistical data.

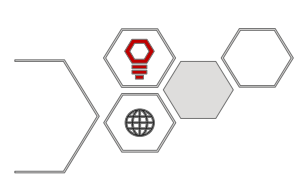
The positions of sixteen academic sources, both domestic and foreign, regarding the correlation between "strategic autonomy" and "transatlantic solidarity" were separately systematised.

The results show that despite a considerable increase in member states' defence expenditure and the expansion of PESCO to 83 projects, most of the analysed studies characterise strategic autonomy predominantly as an institutional and discursive phenomenon rather than an operational military one.

The article discusses the gap between financial and rhetorical growth, on the one hand, and the EU's continued structural dependence on NATO in matters of collective defence, on the other. The scientific novelty lies in combining qualitative institutional analysis with quantitative empirical data within Ukrainian-language academic discourse, which allowed for a more precise delineation of the applicability of the term "strategic autonomy" to the defence sphere.

The practical significance of the work is seen in the possibility of using the obtained conclusions to analyse the prospects of Ukraine's integration into the EU's defence structures, including participation in PESCO and access to the European Defence Fund in the context of future enlargement.

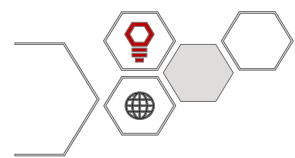
Keywords: Common defence policy, strategic autonomy, PESCO, Defence Fund, Strategic Compass.

Постановка проблеми. Питання про те, чи здатний Європейський Союз діяти самостійно у сфері безпеки й оборони, перестало бути суто академічним ще в лютому 2022 року, коли повномасштабне вторгнення росії в Україну змусило Брюссель переглянути практично всі попередні безпекові розрахунки. До цього моменту Спільна політика безпеки та оборони (СПБО) розвивалася поступово, часто повільно, і питання про так звану стратегічну автономію ЄС здебільшого залишалося предметом дискусій серед експертів та частини політичного істеблішменту, передусім французького [6, с. 225]. Війна показала, що необхідно зменшувати залежність Європи від зовнішніх партнерів у сфері оборони. Про це говорять уже не лише в Парижі, а й у Берліні, Варшаві та навіть у столицях, які традиційно віддавали перевагу атлантичній солідарності.

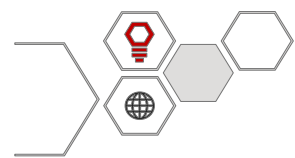
Ситуація ускладнюється тим, що сама концепція стратегічної автономії залишається доволі розмитою. Різні автори вкладають у неї неоднаковий зміст. Від здатності ЄС самостійно проводити військові операції до значно ширшого розуміння, яке охоплює технологічну, енергетичну та економічну незалежність [14, с. 365]. Через це аналіз розвитку СПБО стикається з термінологічною невизначеністю, яку варто врахувати ще на етапі постановки дослідницького завдання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика трансформації СПБО та стратегічної автономії ЄС останніми роками привертає доволі стійку увагу дослідників. Н. Хелвіг проаналізував здатність Союзу діяти автономно протягом першого року повномасштабної війни й дійшов висновку, що ЄС продемонстрував радше політичну, аніж військову спроможність до колективних дій [10, с. 60]. Е. Майклз та М. Сус у двох публікаціях (статті 2024 року та розділі колективної монографії 2025 року) простежили процес «дорослішання» ЄС як безпекового актора і показали, що цей процес залишається незавершеним через відсутність єдиного бачення держав-членів щодо напрямку й меж такої автономії [11, с. 385; 12, с. 58]. Дж. Вранге дослідив, як концепція стратегічної автономії вплинула на формування ідеї «тотальної оборони» в ЄС і зазначив, що дискусійний

вплив ідеї виявився суттєвішим за її практичне військове втілення [16]. Подібних висновків дійшов і П. Віолакис, який у своїй роботі 2026 року констатував стійкий розрив між амбіціями та реальною імплементацією проєктів оборонної інтеграції [15]. Т. Бунде ще у 2021 році звернув увагу на амбівалентну позицію Німеччини щодо СПБО, що частково пояснює нинішню обережність Берліна [7, с. 250]. Л. Кладі, показав, що європейська безпекова співпраця й дотепер більшою мірою відповідає логіці приєднання до сильнішого партнера (bandwagoning), аніж прагненню до самостійності [8, с. 630]. О. Коста та Е. Барбе проаналізували здатність ЄС діяти як єдиний суб'єкт у відповідь на російське вторгнення й дійшли доволі стриманого висновку про обмеженість такої здатності [9, с. 440]. А. Пука розглянув оборонні спроможності ЄС після 2022 року через призму Версальської декларації та зафіксував нарощення інституційних інструментів за одночасного збереження залежності від зовнішньої підтримки [13]. У польському науковому дискурсі М. Рековський запропонував операціоналізацію поняття стратегічної автономії через чотири напрями діяльності ЄС і на основі аналізу понад 260 джерел показав, що йдеться передусім про нарощування спроможностей та зменшення вразливостей, а не про повну незалежність [14, с. 364].

У вітчизняній науковій літературі тема також розвивається. Ю. Кобець та Н. Голуб'як простежили трансформацію оборонної та безпекової політики ЄС від Лісабонського договору до Стратегічного компаса 2022 року, наголошуючи на суперечливості цього процесу [2, с. 20]. Н. Земзюліна та В. Кіреєва розглянули стратегічні напрями співробітництва України з ЄС у сфері безпеки та оборони [1, с. 25]. І. Сіно ще у 2022 році окреслив перспективи й загрози СПБО на початку XXI століття [4, с. 73]. В. Степановський проаналізував правове регулювання спільної безпекової політики та національної безпеки держав-членів [5, с. 108]. Робота І. Яковюка, О. Трагнюк та Д. Бойчука, опублікована ще у 2020 році, в якій автори одними з перших у вітчизняній науці системно розглянули концепцію стратегічної автономії ЄС у контексті європейського суверенітету в оборонній сфері [6, с. 224]. Наприкінці 2025 року цю тематику продовжили М. Ніколаєва та Н. Кадук,

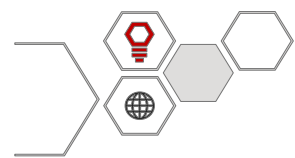
звернувшись до особливостей реалізації стратегічної автономії ЄС в умовах глобалізованого світу [3]. Попри доволі значний масив публікацій, залишається не до кінця з'ясованим питання про те, наскільки конкретні кількісні показники (оборонні видатки, кількість спільних проєктів, обсяги фінансування через спеціалізовані інструменти ЄС) узгоджуються з риторичними заявами про зростання самостійності Союзу. Більшість наявних досліджень зосереджені або на інституційно-правовому аналізі, або на дискурсивних практиках, тоді як поєднання цих підходів із систематизованими статистичними даними трапляється рідше, особливо в україномовному науковому просторі.

Мета статті. Метою статті є визначення того, наскільки процес розвитку СПБО та поглиблення стратегічної автономії ЄС, задекларований на рівні програмних документів, підтверджується реальними інституційними й фінансовими змінами станом на середину 2020-х років, а також з'ясування функціонального значення війни в Україні як каталізатора цього процесу.

Наукова новизна. Наукова новизна дослідження полягає у спробі поєднати якісний аналіз програмних документів та наукової літератури з кількісними емпіричними даними щодо оборонних видатків, реалізації програми PESCO та фінансування Європейського оборонного фонду за 2017-2025 роки.

Практичне значення. Практичне значення роботи вбачається передусім у можливості використання отриманих результатів під час підготовки аналітичних матеріалів щодо перспектив участі України в оборонних інструментах ЄС, зокрема програмі PESCO, а також у навчальному процесі при викладанні дисциплін, пов'язаних із європейською інтеграцією та безпековими студіями.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення поставленої мети в статті використано комплекс методів, поєднання яких видається доречним з огляду на міждисциплінарний характер теми. Історико-порівняльний метод застосовано для простеження етапів становлення СПБО від Сен-Мало (1998) через Лісабонський договір (2009) до Глобальної стратегії (2016) та Стратегічного компаса (2022). Цей метод дозволяє побачити не лише формальні дати ухвалення документів, а й логіку

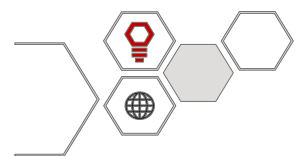
переходу від одного етапу до іншого, що часто губиться у чисто хронологічних викладах.

Другим інструментом є контент-аналіз програмних документів ЄС та наукових публікацій, включно з тими шістнадцятьма джерелами, які склали основу огляду літератури. Кожне джерело умовно віднесено до однієї з трьох тематичних груп залежно від того, який вимір стратегічної автономії розглядається в ньому переважно: інституційно-правовий, дискурсивно-ідейний або ресурсно-безпековий.

Емпіричну складову дослідження забезпечує кількісний аналіз статистичних даних, отриманих із відкритих офіційних джерел, а саме: щорічного звіту Європейського оборонного агентства «Defence Data 2024-2025» [17], статистичного порталу Ради ЄС «EU defence in numbers» [18], пресрелізу Ради ЄС щодо запуску шостої хвилі PESCO [19], а також документів Європейської Комісії та EUR-Lex стосовно Європейського оборонного фонду [20; 21; 22], опрацьованих станом на середину 2025 - початок 2026 року.

Проаналізовано динаміку сукупних оборонних видатків держав-членів ЄС за 2021-2025 роки, кількість та розподіл проєктів у межах програми постійного структурованого співробітництва (PESCO) за період з 2017 по 2025 рік, а також обсяги фінансування, розподіленого через Європейський оборонний фонд (EDF) у межах чотирьох конкурсних відборів 2021–2024 років, і дані відбору 2025 року.

Сукупні оборонні видатки держав-членів ЄС зростали протягом усього періоду, що розглядається. У 2021 році вони становили приблизно 218 млрд євро. У 2022 році, тобто вже після початку повномасштабного вторгнення, цей показник зріс до 240 млрд євро, з яких 58 млрд євро припадало на оборонні інвестиції. У 2023 році сукупні видатки досягли 279 млрд євро, або 1,6% від сукупного ВВП держав-членів. У 2024 році цей показник становив уже 343 млрд євро, тобто 1,9% ВВП, причому вперше обсяг оборонних інвестицій перевищив 100 млрд євро, що відповідає 31% загальних видатків [17; 18].

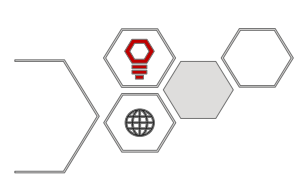

Програма постійного структурованого співробітництва (PESCO), започаткована в грудні 2017 року, об'єднує 26 держав-членів ЄС [18]. Проекти реалізуються у п'яти оперативних доменах (сухопутному, морському, повітряному, космічному та кіберпросторовому) [19]. У травні 2025 року Рада ЄС ухвалила рішення про запуск шостої хвилі PESCO, до якої увійшло 11 нових проєктів; після цього рішення загальна кількість проєктів, започаткованих із моменту старту програми, досягла 83, з яких на той час вісім уже завершено, а 75 залишалися чинними [19].

Європейський оборонний фонд (EDF), що діє з 2021 року, отримав бюджет у розмірі 7,953 млрд євро на період 2021-2027 років [20]. За результатами чотирьох конкурсних відборів 2021-2024 років у межах фонду відібрано 224 проєкти. Зокрема, за результатами відбору 2023 року фінансування в розмірі 1,031 млрд євро отримали 54 проєкти оборонної промисловості [21]. За результатами відбору 2025 року, оприлюдненими Європейською Комісією 15 квітня 2026 року, 1,07 млрд євро отримали 57 проєктів, пов'язаних, зокрема, із чотирма пріоритетними напрямками - протидроною обороною, охороною східного флангу, повітряним та космічним щитом [22].

Наведені показники дозволяють зробити кілька висновків. Зростання оборонних видатків із 218 до 343 млрд євро за чотири роки виглядає доволі переконливо у номінальному вимірі, але воно не є прямим доказом зростання стратегічної автономії у тому розумінні, яке вкладають у це поняття, наприклад, Е. Майклз та М. Сус [11, с. 390]. Значна частина цього приросту спрямована на національні закупівлі озброєнь поза межами спільних європейських програм, тобто на зміцнення радше окремих армій держав-членів, аніж колективної оборонної спроможності Союзу як такого. Висновки Л. Кладі про те, що європейська безпекова співпраця й надалі більшою мірою нагадує паралельне нарощування національних потенціалів, аніж формування єдиної системи [8, с. 635].

Кількість проєктів PESCO (83 за весь період) виглядає значною, але не всі вони рівнозначні за масштабом і фінансуванням: частина проєктів має більше

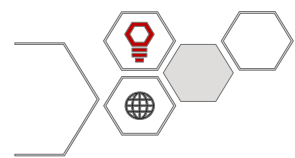
дослідницький або координаційний характер. До того ж сім проєктів закрито, причини можуть бути різними або через завершальний етап життєвого циклу програми, або через ознаку недостатньої результативності частини ініціатив.

Отримані емпіричні показники підтверджують тезу, яка простежується в більшості проаналізованих закордонних публікацій: стратегічна автономія ЄС у сфері безпеки й оборони на середину 2020-х років залишається насамперед політико-дискурсивним інструментом, який використовується для мобілізації ресурсів та узгодження позицій держав-членів, а не сформованою військово-операційною спроможністю [16; 15]. Н. Хелвіг прямо вказує, що фокус зусиль ЄС зосереджений на «позитивному порядку денному» стратегічної автономії, тобто на розбудові спроможностей, а не на демонстрації вже наявної самостійності [10, с. 61]. У цьому сенсі отримані кількісні дані більше підтверджують, ніж спростовують подібні висновки: суттєве зростання видатків фіксується, тоді як якісний перехід до реальної операційної незалежності поки що не відбувся.

Порівняння із вітчизняною науковою літературою показує дещо іншу розстановку акцентів. Ю. Кобець та Н. Голуб'як, наприклад, описують посилення спільного оборонного потенціалу ЄС після 2022 року доволі оптимістично, наголошуючи на прийнятті Стратегічного компаса як на суттєвому кроці до самостійності [2, с. 22]. Подібний тон характерний і для роботи Н. Земзюліної та В. Кіреєвої [1, с. 28].

Це можна пояснити тим, що для української наукової аудиторії, яка спостерігає процес зсередини війни, будь-яке зміцнення європейської оборонної спроможності сприймається передусім крізь призму практичної допомоги Україні, а не крізь абстрактнішу дискусію про ступінь автономності ЄС від США.

Наукова новизна дослідження полягає у методологічному синтезі, тобто поєднанні якісного аналізу програмних документів ЄС і наукової літератури з кількісними емпіричними даними щодо оборонних видатків, реалізації програми PESCO та фінансування Європейського оборонного фонду за 2017-2025 роки. Такий підхід дає можливість подолати обмеженість наявних вітчизняних

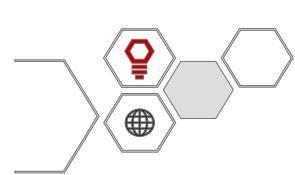
досліджень, які частіше зводяться або до описового викладу еволюції СПБО, або до переказу позицій закордонних авторів без спроби перевірити ці позиції конкретними кількісними показниками. Отже, новизна роботи полягає не в окремих фактах, а у здатності запропонованого підходу перевірити, наскільки задекларована на рівні документів стратегічна автономія ЄС підтверджується реальними інституційними й фінансовими змінами.

Практичне значення отриманих результатів пов'язане із перспективами інтеграції України в оборонні структури ЄС. Держави PESCO ухвалили рішення про поступове наближення України до цієї програми відповідно до спільних безпекових зобов'язань, підписаних у червні 2024 року, розуміння реального, а не декларативного стану оборонної спроможності Союзу є доцільним для українських аналітиків та переговорників. Якщо стратегічна автономія ЄС і надалі розвиватиметься переважно в інституційній й фінансовій сфері, а не в операційно-військовому, це означатиме, що участь України в подібних інструментах матиме більше значення для промислової кооперації та доступу до фінансування, аніж для отримання прямих гарантій колективної оборони.

Ситуація навколо оборонної політики ЄС змінюється доволі швидко, і те, що виглядало малоімовірним ще кілька років тому, наприклад, спільне німецько-французьке фінансування великих оборонних програм чи істотне збільшення видатків Німеччини понад традиційні бюджетні обмеження уже стало реальністю станом на 2026 рік.

Висновки. Розвиток Спільної політики безпеки та оборони ЄС після 2022 року набув помітно прискореного характеру порівняно з попередніми періодами, однак це прискорення проявляється переважно в інституційній та фінансовій площинах, тоді як формування самостійної військової спроможності Союзу залишається процесом, що ще далекий від завершення.

Стратегічна автономія ЄС на нинішньому етапі функціонує як політико-дискурсивний інструмент мобілізації держав-членів навколо спільних оборонних

ініціатив, аніж як реалізована операційна незалежність від зовнішніх партнерів, передусім Сполучених Штатів та НАТО.

Кількісні показники - зростання сукупних оборонних видатків держав-членів більш ніж у півтора рази за 2021-2024 роки, розширення програми PESCO до 83 проєктів та фінансування через Європейський оборонний фонд обсягом майже 8 млрд євро свідчать про суттєве нарощування ресурсної бази, проте не дають підстав стверджувати про якісний перехід до незалежної системи колективної оборони.

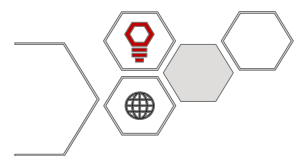
Позиції держав-членів щодо бажаного ступеня самостійності ЄС у сфері безпеки залишаються неоднозначними: держави Центральної та Східної Європи, як і раніше, схильні пов'язувати власну безпеку насамперед із НАТО, тоді як частина держав Західної Європи, передусім Франція, продовжує наполягати на поглибленні саме європейської складової оборони.

Для України траєкторія розвитку стратегічної автономії ЄС має практичне значення насамперед у контексті поступового включення в такі інструменти, як PESCO та Європейський оборонний фонд, що відкриває більше можливостей для промислової та технологічної кооперації, ніж для отримання додаткових безпекових гарантій у найближчій перспективі.

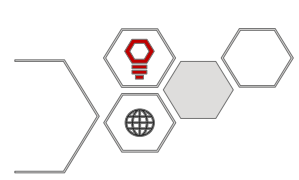
Окремих, більш детальних досліджень, потребує проблематика пов'язана із поглибленим аналізом результативності окремих проєктів PESCO після завершення першої фази програми, порівняльним вивченням внеску окремих держав-членів у спільні оборонні ініціативи, а також як формуватиметься участь України в оборонних структурах ЄС у межах наступного багаторічного фінансового періоду після 2027 року.

Список використаних джерел

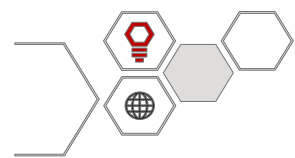
1. Земзюліна Н. І., Кіреєва В. О. Європейська політика безпеки та оборони: стратегічні аспекти співробітництва України з ЄС. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2024. № 13. С. 19–33. URL: <http://international-relations.knukim.edu.ua/article/view/306853>

2. Кобець Ю., Голуб'як Н. Оборонна та безпекова політика Європейського Союзу: суперечності трансформації. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2023. Т. 26, № 5. С. 19–25. DOI: <https://doi.org/10.15421/172396>
3. Ніколаєва М., Кадук Н. Стратегічна автономія ЄС: особливості реалізації в глобалізованому світі. *Сталий розвиток регіонів, міст та спільнот в умовах глобальних перетворень: виклики, можливості, сценарії майбутнього: матеріали міжнар. наук. конф. (Одеса, 16-17 трав. 2025 р.). Одеса, 2025*. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/items/c55fe6d0-33f0-4339-ab93-25c071551152>
4. Сіно І. А. Спільна політика безпеки і оборони ЄС на сучасному етапі: основні перспективи і загрози. *Політичне життя*. 2022. № 3. С. 71–76. URL: https://politicus.od.ua/3_2022/11.pdf
5. Степановський В. С. Спільна безпекова політика та національна безпека в країнах Європейського Союзу: досвід та правове регулювання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 106–113. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.106>
6. Яковюк І. В., Трагнюк О. Я., Бойчук Д. С. Strategic autonomy of the European Union: on the way to «European Sovereignty» in defense? *Проблеми законності*. 2020. № 149. С. 223–242. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.149.199902>
7. Bunde T. Defending European integration by (symbolically) integrating European defence? Germany and its ambivalent role in European security and defence policy. *Journal of European Integration*. 2021. Vol. 43, No. 2. P. 243–259. DOI: <https://doi.org/10.1080/07036337.2021.1877693>
8. Cladi L. Persevering with bandwagoning, not hedging: why European security cooperation still conforms to realism. *Defence Studies*. 2022. Vol. 22, No. 4. P. 624–643. DOI: <https://doi.org/10.1080/14702436.2022.2110476>
9. Costa O., Barbé E. A moving target. EU actorness and the Russian invasion of Ukraine. *Journal of European Integration*. 2023. Vol. 45, No. 3. P. 431–446. DOI: <https://doi.org/10.1080/07036337.2023.2183394>

10. Helwig N. EU Strategic Autonomy after the Russian Invasion of Ukraine: Europe's Capacity to Act in Times of War. *JCMS: Journal of Common Market Studies*. 2023. Vol. 61, Suppl. 1. P. 57–67. DOI: <https://doi.org/10.1111/jcms.13527>
11. Michaels E., Sus M. (Not) coming of age? Unpacking the European Union's quest for strategic autonomy in security and defence. *European Security*. 2024. Vol. 33, No. 3. P. 383–405. DOI: <https://doi.org/10.1080/09662839.2024.2376603> (
12. Michaels E., Sus M. Strategic autonomy in security and defence as an impracticability? How the European Union's rhetoric meets reality // Costa O., Soler i Lecha E., Vlaskamp M. C. (eds.) *EU Foreign Policy in a Fragmenting International Order*. Cham: Palgrave Macmillan, 2025. P. 55–83. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-64060-5_3
13. Puka A. EU Strategic Autonomy and Defense Capabilities After the Russian Invasion in Ukraine // Lika L., Riga D. (eds.) *EU Geopolitical Actorness in a Changing World*. Cham: Palgrave Macmillan, 2024. Ch. 13. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-81160-9_13
14. Rekowski M. Conceptualizing European Strategic Autonomy. *Rocznik Integracji Europejskiej*. 2023. No. 17. P. 363–377. DOI: <https://doi.org/10.14746/rie.2023.17.22>
15. Violakis P. European strategic autonomy revisited: Europeanisation, identity and limits to defence integration. *European View*. 2026. DOI: <https://doi.org/10.1177/2336825X261472278> (дата звернення: 19.04.2026).
16. Wrange J. Strategic autonomy: A 'quantum leap forward on' European total defence? *European Journal of International Security*. 2026. DOI: <https://doi.org/10.1017/eis.2025.10034>
17. European Defence Agency. EU defence spending hits €343 bln in 2024, *EDA data shows: press release, 2 September 2025*. Brussels : EDA, 2025. URL: <https://eda.europa.eu/news-and-events/press-office/latest-press-releases/2025/09/02/eu-defence-spending-hits-343-bln-in-2024-eda-data-shows> (дата звернення: 19.04.2026).

18. Council of the European Union. EU defence in numbers : official statistics portal. *Brussels : General Secretariat of the Council, 2025*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/defence-numbers/> (дата звернення: 19.04.2026).

19. Council of the European Union. EU defence readiness: Council launches 6th wave of new PESCO projects : press release, 27 May 2025. *Brussels : Council of the EU, 2025*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/05/27/eu-defence-readiness-council-launches-6th-wave-of-new-pesco-projects/> (дата звернення: 19.04.2026).

20. European Commission. European Defence Fund (2021-2027) : *summary of EU legislation*. *Brussels : EUR-Lex, 2021*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/european-defence-fund-2021-2027.html> (дата звернення: 19.04.2026).

21. European Commission. Commission invests over €1 billion in 54 ambitious defence industrial projects through the European Defence Fund : press release, 16 May 2024. *Brussels : European Commission, 2024*. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/commission-invests-over-eu1-billion-54-ambitious-defence-industrial-projects-through-european-2024-05-16_en (дата звернення: 19.04.2026).

22. European Commission. Commission to invest €1.07 billion in 57 defence projects supporting European Readiness Flagships : press release, 15 April 2026. *Brussels : European Commission, 2026*. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/commission-invest-eur107-billion-57-defence-projects-supporting-european-readiness-flagships-2026-04-15_en (дата звернення: 19.04.2026).